

ליל ט"ו: אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו

(פסח תשפ"ב שלום רב)

שבוע שעבר הסברנו בדעת הרמב"ם שעיקר מצות סיפור יציאת מצרים הוא דוקא באירועים שאירעו ושהיו בט"ו בניסן, ושה מיוסד על הפסוק זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, שיש מצוה מיוחדת לזכור את יציאת מצרים אבל דוקא במתכונת של היום אשר יצאתם ממצרים, והיינו שאנו צריכים להזכיר בדוקא שכל זה אירע בט"ו בניסן, וכל הדברים האחרים שאירעו קודם ולאחר ט"ו בניסן אין אנו מדברים מהם כלל אלא יש צורך לזה שמבלעדי ההוספה יהיה קשה להבין את מטרת וגודל היציאה, וכגון מתחיל בגנות ומסיים בשבח. אלא שעדיין צריך להסביר מדוע באמת יש מצוה מיוחדת כזו לזכור את היום אשר יצאתם ממצרים, ומשמע שיש דגש מיוחד על היום, ולכאורה העיקר היא היציאה, וכי חשוב לנו אם היציאה היתה בט"ו בניסן או ב' שבט או ב"ט בכסלו, וכי היום גורם, הלא העיקר הוא שהקב"ה הוציא את עמו ישראל לחירות עולם ממלך קשה וממדינה קשה, וא"כ מדוע מדגישה התורה שצריכים לזכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, והרמב"ן עוד מדמה מצוה זו למצות זכור את יום השבת, וזה ודאי ביום עצמו, אבל מדוע יש הלכה כזו לגבי יום הפסח, לזה לא מצינו ביאור מספיק. אבל האמת היא שזה עיקר הסיפור ועיקר המצוה, וכמו שנבאר.

גם יש לבאר מה שמצינו בתורה כמה פעמים, אבל בפרט בפסוק זה של זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים – למה? כי בחזקת יד הוציא ה' אתכם ממצרים, ומשמע שעיקר הזכירה תלויה בזה שיצאנו ממצרים בחזקת יד, וגם בזה יש להקשות מדוע זה חשוב שיצאנו ממצרים בחזקת יד, הלא העיקר הוא שיצאנו ממצרים, ושה' הוציא אותנו ואנו חייבים להודות לו על כך, אבל מה זה חשוב אם זה היה בחזקת יד או לא, ומלשון הפסוק מבואר שזה קשור עם זכירת היום עצמו אשר בו יצאתם ממצרים?

גם יש לבאר מה שהמגיד מדגיש שבלי לט"ו הישועה באה ע"י הקב"ה באופן ישיר ולא ע"י שליח, ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו שנאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה', וזה כנראה עיקר גדול במהלך ההגדה. ויש לתמוה מדוע זה חשוב כ"כ, הלא העיקר היא היציאה, והלא מתחלת התהליך באו משה ואהרן אל פרעה ואמרו לו כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני, וכן בכל מכה ומכה שהתירה אותו משה קודם המכה, הרי כל פעם הוא אומר לו כל דבריו בשם ה', וזה ידע פרעה וכל מצרים שמשה ואהרן אינם אלא שליחי ה' להוציא את בני ישראל ממצרים, וכל מכה לא נעשתה ע"י ה' ישיר אלא ע"י שליחו הנאמן, בכל ביתי נאמן הוא, וא"כ מדוע לא יכלה מכת בכורות להיות ע"י שליח נמי, וכי מה גרע מכת בכורות מכל שאר המכות בנקודה זו? ובכדי לחדד את הקושיא, הרי כמעט בכל מכה אומר הקב"ה – ע"י משה – שהוא יבוא להכותו, ולדוגמא במכת ארבה, כה אמר ה' אלקי העברים עד מתי מאנת לענת מפני גו' כי אם מאן אתה לשלח את עמי הנני מביא מחר ארבה בגבלך, הרי שהקב"ה אומר שהוא יביא את הארבה, והרי לא מצינו שידרשו חז"ל הנני ולא אחר וכדומה, וכן הוא במכת ברד – הנני

ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד וגו', והיינו שאף שאמר הקב"ה שהוא יביא, אבל פשוט ששלוחו של הקב"ה כמותו, ומשה הוא השליח, וזה נקבע כבר רשמי בתחלת התהליך בריש פרשת וארא – וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים, ופירש"י צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה וכו', הרי שזה רשמי, וא"כ מה הדגש הגדול שדרשו חז"ל מדעתם שבדוקא זה היה ע"י הקב"ה ולא ע"י משה? ואמנם אנו יודעים ששמו של משה לא מוזכר בכל ההגדה, וכנראה אין זה דבר מקרה, הלא דבר פלא הוא!

והנה בפרשת ואתחנן [ד–כ] ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה. ופירש"י מכור הוא כלי שמזקקים בו את הזהב, ע"כ. ומשמעות כוונתו שבני ישראל היו בגדר זהב שמעורב בו סיגים ופסולת, וצריכים להתיק את הזהב בתור כור ברזל בכדי לזקק ולצרפו, להוציא ממנו את הפסולת. אבל לא מובן איך הועילה ישיבת מצרים להיות כור הברזל המצרף, דהלא אדרבה, מכל המקורות מוכרח ששהיית בני ישראל במצרים השקיעה אותם במ"ט שערי טומאה עד שכמעט ולא יצאו ממנה, דהלא בני ישראל במצרים היו עובדי זרה, ומה שהוציאם הקב"ה משעבוד מצרים היה חסד ה' משום שזכר את בריתו עם אברהם יצחק ויעקב וכמפורש בפרשת שמות, וברור שבני ישראל לא זכו לעלייה רוחנית משיבתם במצרים, וא"כ מה כוונת התורה באמרה שמצרים היוותה כור ברזל שבני נזדקקו בו, שמשמע מזה ששיבתם במצרים גרמה להם עלייה רוחנית שמחמתה נזדקקו ונתעלו להיות לעם נחלה, ובלי זה לא זכו לזה, וענין זה צ"ב רב.

והנה כבר דנו הראשונים הרבה בענין הכבדת הלב של פרעה, אבל אעפ"כ הרי תמוה מאד מלהבין דעת פרעה שמיאן בכל כחו לשלח את ישראל, שהרי הוא ראה להדיא בכל מהלך עשרת המכות איך שהקב"ה מענישו שוב ושוב, וכמו שהוא עצמו הכיר בזה לאחר מכת ברד וארבה, אבל מ"מ הוא מתחזק ומתכבד ולא משלח את בני ישראל, והדבר שלול הבנה הגיונית, איך יכול בן אדם להתעקש כ"כ בו בזמן שהוא יודע שהוא מפסיד את הקרב, ובדאי זה היה משום שה' הכביד וחזק את לבו, אבל לא מובן איך הוא יכול להסביר את זה לעצמו או לעמו, באיזה נקודה הכביד הקב"ה את לבו עד שהיה כ"כ בטוח בצדקו? וממ"נ, אם כבידות הלב הועיל שלא יכנע לתשעת המכות, א"כ איך פתאום נשתנה כבידות לבו לאחר מכת בכורות, הלא הוא ידע מקודם שהשי"ת ירד לתוך מצרים ויהרוג את הבכורות, ואעפ"כ לא שילח את בני ישראל, א"כ מה נשתנה לאחר מכת בכורות שפתאום השתגע וצעק ברחובות – קומו צאו מתוך עמי?

ונראה בביאור הענין, דהנה ידוע שהע"ז של המצרים הוא הצאן, אבל באמת דבר זה לא מפורש להדיא בתורה ותלוי באמת במחלוקת הראשונים איך מבינים את זה, דהנה כאשר ירדו השבטים למצרים אמר להם יוסף שישבו בארץ גושן כי תועבת מצרים כל רועי צאן, ושם פירשו הרשב"ם והדע"ז שהצאן היה שנאו על המצרים, כי מאוס הצאן בעיניהם, פשוט הם לא אהבו לאכול את הצאן ולכן מי שהיה רועה צאן היה מאוס בעיניהם, זה

היה נחשב מלאכה פחותה, והביאו ראייה מהפסוק בפרשת וארא שמשוה דחה בקשת פרעה לזבוח במצרים כי לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אלקינו, והיינו שמשם מוכח שתיבת תועבת הולכת על הצאן עצמו, דבשלמא בפרשת ויגש ששם כתוב כי תועבת מצרים כל רעה צאן, אז אפשר ללמוד שהתועבה הם הרועים אבל לא הצאן, אבל בפרשת וארא מבואר שהתועבה של מצרים הוא הצאן ממש, ולפ"ז הצאן עצמו היה דבר פחות ונתעב, לא היה ראוי לא לאכילה ולא לזביחה, ולכן אמר משה הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו, ודייקו הראשונים שלא כתוב ולא יהרגוננו, שמזה לא חשש כלל, אלא חשש שיסקלו אותם, שזה לשון דרך בזיון כמו שכתוב בשמעי שרצה לבזות את דוד כאשר ברח מאבשלום וכתוב שם ויסקל באבנים לעומתו. וכן דעת ראב"ע בוארא שם, שהמצרים היו צמחוניים, שאפילו בתקופתו היו יותר מחצי העולם, שגם לא יאכלו דם וחלב ודג וביצים, כל דבר שיצא מן החי, והם מתעבים מי שיאכל אותם, ומלאכה נמאסת בעיניהם לרעות הצאן, ועד היום לא יניחו אדם שיאכל בשר בארצם, ולא יאכל כל דבר שיגע בו אוכל בשר, וכליו טמאים בעיניהם, וכ"כ כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם, כי הלחם נוגע בבשר, ולכן כאשר היה יוסף בבית פוטיפר המשילו על הכל לבד על הלחם אשר הוא אוכל, כי לא יגע בו בעבור שהוא עברי וכו'.

אבל אונקלוס ורש"י [ע"פ חז"ל] לא פירשו כן, אלא הוא מפרש שהצאן היה הע"ז של מצרים, שהצאן הוא להם אלהות, ולפי פירושו הוא צריך לדחוק בתיבת תועבת שמשוה אמר כן לפרעה על הע"ז של מצרים, כלומר אצל ישראל אנו קוראים את זה תועבת מצרים כי תועבה היא לנו, אבל אצל המצרים זה יראת מצרים, כלומר הע"ז שלהם, ולפ"ז יסקלוננו הוא כפשוטו והיינו שיש כאן חשש פיקו"נ שיסקלו אותם מחמת שהם שוחטים את הע"ז שלהם. ולפ"ז הצאן של מצרים הוא ע"ז ממש, כלומר חפצא דע"ז, וכמו הפרה בהודו שהיא חפצא דע"ז, כמו כן האליהו המצרים את הטלה כחפצא דע"ז, וזה כמו כל ע"ז אחרת שאין בכוחה שום דבר וכמו ע"ז של עץ ואבן, וכמו שמקבל אדם על עצמו כסף וזהב ומאהיל אותם, כן הם עשו לצאן'. ולפ"ז מש"כ חז"ל שהביא רש"י בפרשת בא משכו וקחו לכם צאן למשפחתכם, היינו משום שכלל ישראל גם הם היו שטופים בע"ז, ואמר להם משכו ידיכם מאילילים וקחו לכם צאן של מצוה, והיינו שצריכים לשחוט את הע"ז שלהם, וזה מטרת קרבן פסח, בכדי להוציא את בני ישראל מעבודה זרה זו של המצרים.

אבל ברמב"ן מצינו שיש בזה עוד עומק, שעה"פ [יב-ג] בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת שה לבית, כתב הרמב"ן וז"ל טעם המצוה הזאת בעבור כי מזל טלה בחודש ניסן בכחו הגדול, כי הוא מזל צומח, לכן צוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזירת עליון, ועל דעת רבותינו שהיו המצרים עובדים אותו כל שכן שהודיע במצוה הזאת שהשפיל אלהיהם וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו, וכן אמרו קחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים, עכ"ל,

1. ובאמת אף שהבאנו מקורם ששיטת ראב"ע בפרשת וארא היא כמו הרשב"ם ודע"ז שתועבת מצרים היא אכילת הצאן משום הצימחוניות, אבל בפרשת ויגש עירבב ראב"ע את שני הנקודות ביחד, ששם גם התחיל לבאר שהמצרים לא אכלו בשר, ולא יעזבו אדם שיזבח צאן, אלא ששם הוסיף "כאשר יעשו היום אנשי הודו, ומי שהוא רועה צאן תועבה היא

הרי שהמצרים היו עובדים למזלות, וזה הע"ז של הטלה, ולכן צוה הקב"ה לשחוט אותו, וזה הכוונה בכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה', והיינו שאני אראה שהמערכת האלקית גדולה בהרבה ממערכת המזלות והיא שולטת בהם. וכן מפורש גם ברמב"ן להלן [פי"ב] ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, שרש"י פירש של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ, אבל הרמב"ן מקשה מדוע להלן בשעת מכת בכורות לא נזכר כלום על זה שעשה שפטים באלהיהם, ובסופו כותב וז"ל: ועל דעתי ירמוז הכתוב לשרי מעלה, אלהי מצרים, כו' והנה השפיל מזלם ושרי המזלות שעליהם, והכתוב ירמוז ויקצר בנעלם עכ"ל, ולכן זה לא נזכר. ועיין נמי בדרשת הרמב"ן ב"תורת ה' תמימה" שכתב הרמב"ן להדיא שיטתו זו וז"ל וענין ע"ז אחד הוא לשמש וירח ולמזלות, כי כל אחד מן האומות עובד ובונה היכלות למזל שלו וסבור שיתעלה ויתגבר מזלו ויועיל לו, וכן היו המצרים עובדים טלה שהיה מזלם כפי דעתם, ולכן לא היו אוכלין אותו והיה תועבתם כל רועה צאן, ואם אולי גזור על הבשר באכילתם מפני זה הטעם היה, ולכן צוה הקב"ה לשחוט טלה בפסח במזל טלה שהוא ניסן ועשה שפטים באלהיהם, והן הצורות העשויות במזל טלה שהוא מזל הצומח בניסן, יש לאלהים להשפילו ולהשמיד עובדיו, עכ"ל. וגם ראב"ח [בא] העתיק כל זה, וכן פירש חזקוני [ויגש, בא], וכן ראב"ע [בוארא] כבר הביא רעיון זה בשם ר' ישועה, אלא שדחה אותו.

והיינו שמצרים היתה המרכז העולמי לע"ז שכבר הותחלה לפני הרבה שנים בימי אנוש וכדברי הרמב"ם הידועים בפ"א מע"ז הל"א: בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה כו' ואנוש עצמו מן הטועים כו' אמרו הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמשים המשמשים לפניו ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד כו' התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להם קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולן כו' וזה היה עיקר ע"ז כו' ופשט ד"ז בכל העולם לעבוד את הצורות כו' וכיון שארכו הימים נשתקע השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתו ולא הכירוהו עכ"ל, והיינו שזה היה הע"ז של דור אנוש, שהכירו שהשי"ת ברא את העולם ולא כפרו בזה, אלא שסברו – מה שבעצם יכול להיות אמת – שהקב"ה חילק מכוחו לכל צבא השמים את הכח להנהיג את הבריאה, ולכן יש לשמש ולירח ולכל כוכבי השמים כוחות עצומים, וזה כח המזלות, אלא שברבות המים שכחו שהכל בא מה' וחשבו שהכח עצמו נמצא במזל ובכוכב, ושנשתקע השם הנכבד והנורא ולא הכירוהו, זה יסוד ע"ז של אנוש, וזה היה הע"ז העיקרית של מצרים.

והנה ע"ז זו אינה דומה כלל לעצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם שפה להם ולא ידברון עינים להם ולא יראו אונים להם ולא ישמעון, שזה לגמרי הבל וריק, זה עבודה של הפרה, אבל עבודת השמש והירח והכוכבים, עבודת המזלות זה ע"ז אחרת לגמרי, והיינו משום שבאמת מפורש בתורה שההנחה של דור אנוש שהקב"ה ברא את הכוכבים האלה להנהיג את העולם, יש

שהוא שותה החלב, ואנשי הודו לא יאכלו ולא ישתו כל אשר יצא מחי מרגיש עד היום הזה", והנה אצל אנשי הודו עד היום הזה הרי הבע"ח הוא ע"ז ממש, ובהכרח שהראב"ע מפרש שהע"ז של אנשי הודו בנויה על שיטת הצמחוניות, והיינו שמתחילה התנזרו מאכילת בשר וחלב משום שהיה נמאס ביניהם, ולאחר זמן זה נהיה ע"ז אצלם עד שאלהיהו את הפרה ונהפך להיות ע"ז, אבל הכל התחיל מהצמחוניות, ודו"ק היטב.

בזה מן האמת, שהרי מפורש בפרשת ואתחנן שהתורה מזהירה אותנו ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחווית להם ועבדתם, אשר חלק ה' אלקיך אתם לכל העמים תחת כל השמים, ופירש"י אשר חלק ה' להאיר להם, דבר אחר לאלהות, לא מנען מלטעות אחריהם, אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן העולם, וברמב"ן שם כתוב וז"ל כי לכלם כוכב ומזל וגבוהים עליהם מלאכי עליון כגון הנאמר בדניאל שר מלכות פרס ושר מלכות יון, ובעבור כן יעשו להם אלהים מהם ויעבדום, ועיי' שם ברב"ח שמכיון שהיא מלה שאפשר לטעות בה על כן הוצרכו שבעים זקנים לשנות ולהוסיף לתלמי המלך אשר חלק להאיר להם, ולפיכך פרש מלשון חלק, כלומר שנתן המאורות והמזלות לחלקם אם ירצו שיעבדו אותם או יעבדו השי"ת, אבל לא הכריחם לכך, ועיי"ש עוד. ומבואר שיש מקום גדול לטעות כאילו הקב"ה חלק את המאורות להיות מושלים על כל עם ועם, וממילא הם יבואו לעבוד אותו בתור שכל הכח והממשלה היא של המזל שלו, עבודת כוכבים ומזלות. וכן אנו אומרים: טובים מאורות שברא אלקינו גו' כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב תבל, הרי שיש בסיס גדול לטעות זו, ולכן טעו בזה אומות העולם.

ומה אומר הפסוק הבא מיד אחרי זה? ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה, ופירש הרמב"ן וז"ל כי אתם חלק ה', לא תקימו עליכם שר או עוזר זולתו, כי הוא הוציא אתכם מכור הברזל, שהייתם בתוך מצרים בכור אש ועצים, והוציא אתכם משם כנגד שריהם שעשה בהם שפטים, ולולי שהפילים לא הייתם יוצאים, כי היו הם במעלתם שלא תצאו, והנה עשה כל זה כדי שתהיו לו נחלה ותהיו לשמו הגדול סגלה מכל העמים, עכ"ל.

ועכשיו מובן היטב כל ענין ירידת בני ישראל למצרים, והדברים מפורשים בקרא, כי אף שכולם הכירו שיש בורא לעולם ושהוא ברא את העולם בששת ימי בראשית, אבל הע"ז של אנוש היתה שלאחר הבריאה חילק הקב"ה את הכח של הבריאה לצבא השמים ונתן להם כח, וזה ע"ז מיוחדת שבה האמין רוב העולם ובפרט מצרים, שם היה עיקר הע"ז מיוסד על זה, וזה הטלה שהם עבדו לו, ולכן בכדי להוציא ממחשבת הע"ז הזו של מצרים של כח המזלות, הוצרך הקב"ה להוריד את בני ישראל לשם, וגזר עליהם בברית בין הבתרים² שיעבדו ויענו אותם, כלומר שהמצרים יתחזקו על בני ישראל ויראו שהם שולטים על העולם ע"י מערכת הכוכבים, שזה הע"ז שלהם, זה הבפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און, אבל בסופו של דבר צדיק כתמר יפרח, הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, כלומר אני אתחזק על המערכת הכוכבים ואדון את הגוי הזה, ולכן כאשר הקריבו בני ישראל את קרבן הפסח ושחטו את הע"ז של המצרים, כלומר הם הכריזו על אמונתם בהקב"ה, אז הוצרך הקב"ה להוציאם באותות ובמופתים, כלומר להראות למצרים ולישראל שמערכת הקב"ה גדולה וחזקה ממערכת הכוכבים והמזלות, ולכן היה יכול פרעה בתחלה לשכפל את המכות בכח החרטמים, כי זה היה כל המלחמה שלו, להראות שהוא יכול

לעשות ע"י כח מערכת הכוכבים מה שהקב"ה יכול לעשות בכח מערכת התורה, ולכן קודם מכת חשך אמר להם ראו כי רעה נגד פניכם, כלומר שאני רואה באנצטיגניון שלי שישפך דם מכם שזה כוכב דם והריגה, והוא לא הבין שזה רק במערכת הכוכבים, זה עכו"ם, אבל במערכת התורה הקב"ה הפך את הדם הזה לדם מילה ודם פסח, ואז הבינו ישראל שהקב"ה שולט על המזלות, וכאן נקבע הכלל שאין מזל לישראל.

ומובן לפ"ז כל מהלך יציאת מצרים, והיינו שמשה ואהרן באו אל פרעה ואמרו כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדני, ופרעה אמר לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח, וביאור הדבר הוא שאף שידע שהקב"ה בורא עולם אבל כפר בהנהגה התמידית וסבר שהקב"ה מסר את הנהגת העולם לגלגלים וכוכבים, ולכן אף שהקב"ה דורש שילוח אבל הוא אינו בעל הבית על העולם, ולכן התחיל הקב"ה בעשרת המכות להראות לו שהוא שליט על הכל, באויר בים וביבשה, אבל פרעה עדיין סבר שאף שבודאי יש להקב"ה כוחות גדולים, אבל כמו כן יש למערכת הכוכבים, ומכיון שלפי מערכת הכוכבים עדיין לא היה זמן ישראל לצאת וכמפורש בראב"ע [שמות ו-ז] עה"פ וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם ממצרים, ופירש ראב"ע: המוציא אתכם כי היתה במערכת המהברת הגדולה למשרתים העליונים שיעמדו עוד בגלות, ע"כ, א"כ אף שסבל מהמכות, כי זה לא ראה במערכת הכוכבים שלא יסבול מכות, הוא רק ראה שהם לא יצאו, ומכיון שלא יצאו מדוע שלא יסבול מכות, ולכן כבד לב פרעה מאן לשלח את העם, ולכן אפילו במכת בכורות שהקב"ה אמר לו שיכה את הבכורות ואז יצא העם, אבל סבר פרעה שאי אפשר שיצא העם, ובפרט בזמן חצות הלילה של ליל ט"ו ניסן שזה התגברות המזלות לאין שיעור, הרי יודע הוא שלא יצאו, ולכן רק בזמן ההוא, בשניה ההיא היה היציאה צריכה להיות, ואילו באמת היתה לא יוצאת לאור בזמן הזה, אז היה זה נצחון מצרים, כי האלוה שלחם ניצח בנקודה הזו, ולכן כחצות הלילה היה ממש על השניה, ואילו היה מאחר שוב לא היה זה נצחון מוחץ.

וזה כוונת הרמב"ן שזה היה מזל צומח שאז היה בשיא גבורתו, ומפורשת נקודה זו בדברי הח"ח בספר שם עולם [ח"א פ"ג] וז"ל וכמו שאנו יודעין ביציאת מצרים שהם היו עובדים למזל טלה שהוא בחודש ניסן וידוע שהמזל הולך ומתגדל עד אמצע החודש שזה הלבנה במילואה בחצי הלילה, מה עשה הקב"ה להראות שהוא אלהי האלהים הכה בחצי הלילה כל בכורי מצרים ובכל אלהי מצרים עשה שפטים וזהו שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים וגו', היום הזה דייקא שאפילו ביום הזה שמזלם הולך ומתגדל אפ"ה הושפלו והוכו עד היסוד וכו', עיי"ש.

ולכן זה כ"כ חשוב מה שאנו מדגישים בהגדה: אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא שליח, דלפמ"ש הכוונה משום שזה כל הדיון, ואילו תעשה היציאה על ידי שליח, א"כ עדיין לא יסתמו פי דוברי שקר אנשי מערכת הכוכבים שגם הם טוענים שהם שליחים של הקב"ה שמסר להם את הנהגת העולם, ולכן בליל היציאה עצמה, בזמן שבה הוכרעה מערכת הכוכבים, אז

וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד, אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל וכו', והיינו שכן עשה לאברהם, אבל את זרעו אחריו לא היה יכול להוציא מהמזל בלי הירידה והעקירה ממצרים כמו שאמר בבה"ב, ודו"ק.

2. ואולי מטעם זה אמר הקב"ה לאברהם מיד קודם ברית בין הבתרים עה"פ ויצא אותו החוצה, שפירש"י מהמדרש: א"ל צא מאצטנגינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן.

צריכה להיות היציאה דוקא על ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ולכן בכל ההגדה לא מוזכר שמו של משה, כי אף שבכל השנה הקודמת הכל נעשה ע"י משה, שהוא שליחו הנאמן של הקב"ה, ובאמת ידעו כולם שמה שמשה עושה אין זה אלא משום שהקב"ה שלחו, וכמו שציווהו ע"ז בריש פרשת וארא, ולכן עד עכשיו זה מספיק, אבל בשעת היציאה עצמה, בשעת הכרעת הקרב הגדול בין מערכת הכוכבים ובין מערכת הקב"ה, אז הוצרך משה לצאת מן זירת הקרב, כי על זה גופא נטושה המחלוקת, האם יש להקב"ה שליחים או שהוא מנהיג את העולם כולו בעצמו, ולכן בליל מכת בכורות הוצרך שהקב"ה בכבודו ובעצמו ירד למצרים ויכה את הבכורות, ויעשה שפטים באלהי מצרים, ואז הסכים פרעה קומו צאו מתוך עמי, כלומר אתם עבדי ה' ולא עבדי פרעה. וכל זה מתאים עם מה שייסדנו שמצות סיפור יציאת מצרים אינה אלא על אירועי ליל ט"ו, ואנו לא מזכירים כלל מה שאירע מקודם ולא מה שאירע אח"כ, ולכן לא נזכר שמו של משה, כי בליל ט"ו הוא באמת לא עשה כלום, ואדרבה פרעה הוצרך לחפש אותם – ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קמו צאו מתוך עמי, ופירש"י מגיד שהיה מחזור על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי, היכן אהרן שרוי, ולכאורה מה הנקודה בזה, אלא זה להדגיש לנו שמשה ואהרן לא היו מעורבים במכת בכורות בכלל, הם לא היו ברחוב ומנהיגים את הציבור, הם היו במטה יושנים שנת הלילה, או שמא בביהמ"ד לומדים תורה, אבל בלי שייכות למכת בכורות עד שהוצרך פרעה לחפש אותם, וזה להראות לפרעה שזה הקב"ה בכבודו ובעצמו!

ולכן כ"כ חשוב לנו שעשה הקב"ה את היציאה בחוזק יד, כלומר הוא הוצרך להראות את החוזק שלו כנגד מערכת הכוכבים שהיא היתה הע"ז הגדולה והנוראה בימים ההם שכל העולם האמין בה, ואילו יצאו בלי המלחמה ממילא לא היה כאן נצחון כנגד מערכת הכוכבים, זה כל החידוש הגדול של יציאת מצרים, ומכיון שבט"ו בניסן זה היום הגדול ביותר של מערכת הכוכבים, ממילא ההכרעה נגדם היתה צריכה להיות דוקא ביום הזה, ואילו היה מכריע אותם בט"ו בניסן או ב"ד, אז זה לא היה נצחון מכריע, כי אז היו אומרים שהם לא היו בפסגת גדולתם, ולכן צריכים אנו לזכור דוקא את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כי רק אז ראינו את יד ה' באופן שא"א להסתפק ביכולתו ובשליטתו על כל העולם!

ואולי שמטעם זה מוכרח פסח תמיד להיות בחודש האביב, ואנו מצווים לשמור את עיבורי השנה באופן שיהיה לעולם זה החודש באביב [ספורנו יג-ד], ורש"י פירש שהוא משום לזכור שזה היה מזג אויר נעים, וזה צ"ב, וכי היה איכפת לנו מה היה מזג האויר בצאתנו ממצרים, אבל לפי"ד העיקר הוא משום שבחדש ניסן הוא הזמן שבו צומח מזל טלה, ואולי זה תלוי במזג האויר, שכאשר מתחיל המזג אויר להתחמם כאשר השמש מתגברת, זה מורה שאז מתגבר כח המזל, ורק אז בדוקא היה זמן היציאה בכדי להכריע את מערכת הכוכבים, ולכן אנו מצווים שבכל שנה יש לחגוג את חג הפסח בדוקא בזמן האביב, כי הזמן הזה הוא זמן צמיחת מזל טלה, ודו"ק.

וכד נדייק נראה שכל תפלתנו היום-יומית, פעמיים ביום, מיוסדת על נקודה זו, דמקודם שאנו מקבלים על עצמו עמ"ש בקריאת שמע, אנו מברכים ברכת יוצר אור, והיינו שאנחנו מכריזים שאף שיש כח של מאורות בעולם, אבל כל זה רק בא מחמת הקב"ה שהוא מחדש בכל תמיד מעשה בראשית, וכל ענין הקדושה היומית שמלאכי השרת משבחים אותו סובב על נקודה זו של יצירת המאורות, ורק אחר שאנו מבינים את זה ומכריזים את זה, אז אנו מוכנים לקבלת עמ"ש וקבלת עול תורה, ולכן מברכים ברכת התורה, ומיד מקבלים עמ"ש – ה' אחד, כלומר שאף שנראה שיש כוחות אחרים בעולם, אבל הכל נובע מהקב"ה שיש רק כח אחד והוא שולט בכל העולם ובכל ד' זוויות העולם, ואז בברכה האחרונה אנו מדברים שזה הוכרע לנו ע"י יציאת מצרים בכלל וע"י מכת בכורות בפרט – כל בכוריהם הרגת וכו', ואז אנו מוכנים לעמוד לפניו בתפלה ולבקש על נפשותינו. וכן הוא במעריב, שהברכה הראשונה היא על זה שהוא מסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע, ואח"כ ברכת התורה, ואח"כ שמע שה' הוא אחד, ואח"כ ברכה אחרונה פעם שנית על יציאת מצרים בכלל ועל מכת בכורות בפרט, המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם, ואז עומדים להתפלל שמו"ע, והיינו משום שא"א להתפלל להקב"ה א"כ מקדימים היסוד שכל כח המאורות והמזלות הוא לגמרי מהקב"ה, ואין להם שום כח עצמי בכלל, זה יסוד כל היסודות, בשביל זה ירדנו למצרים ובשביל זה סידר הקב"ה את כל יציאת מצרים, ולכן כל עבודת ליל הסדר היא בדוקא על נקודה זו שאירעה בליל ט"ו, וכמו שהסברנו בדברינו באריכות.